

Framveksten av demokratiet i Sogn og Fjordane

Gaularseminaret, 5.11.2013

Oddmund L. Hoel

Tema

- 1763
- 1814
- 1837
- 1898 – 1901 – 1913

1763: Bergenhus amt delt

I den anførte kongeligheds Approbation af den allernaadigste, at det Bergenhusiske Amt
 skulde, inddeles, at det Amtmand Cicignon forunderliden Clemens Sællings Amtmand
 over de Bergen norways beliggende Høyderes Konge Sundhord, Hordanger, Skord,
 hord og Waase under Navn af det første Bergenhusiske Amt, og at Amtmand
 Knagenielm og Sælling die Amtmand over de østlige Konge Sund og Nordfiord
 Amt lige og Indre Fjorde Fjeldens under Navn af det første Bergenhusiske Amt,
 som fandt paa et Begraent Ved Sagre den Berge, dog uuden sand rigtig Gage, saa
 længe det Amtmand Cicignon lever, men naar sand ved Røden afgaar, eller desuden
 maatte blive forpløket, ankommer det for det første paa sand alle die Amtmand
 Knagenielm med den af den Kommende det Amtmand Knagenielm om sand sand af
 den die det Charger forlagte Gage die sammen med afstanden, som da die Konge aller,
 naadigst approbation indbringer. I øjeblikke som vi den for Amtmand Knagenielm
 og den Beskalling allernaadigst under Lovet. Fredensborg den 19de Septemb. 1763.

Friedrich K.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

Kristian Fredrik 19. februar 1814

Af Nationen valgte oplyste Mænd skulle samles den 10 April
førestkommende, i Eidsvold udi Aggershuus Amt, for at antage en
Regjeringsform, som fuldkommen, og for bestandig kan betrygge
Folkets Frihed, og Statens Læve.

Jeg Christian Frederik, D
til Danmark, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn,
Ditmarsken og Oldenborg; Gjør vitterligt: At det Norske
Folk, løst fra sin Eed til den stormægtigste høibaarne Fyrste,
Frederik den Sjette, Konge til Danmark, de Wendes og Go-
thers, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og
Oldenborg, og saaledes gjengivet et frit og uafhængigt Folks fulde Ret
til, selv at bestemme sin Regjeringsforfatning, lydeligen og eendræg-
tigen har yttret sin bestemte Villie til, ikke at samtykke i nogen
Underkastelse under Svovrigs Konge, men bertnød til at hærde og
forsvare sin Uafhængighed og Selvstændighed. Ddeløbaaren til Nor-

Kjelde: Sjølvstendereising
og nasjonale val, Arkivverket

Grunnlova: kor demokratisk?

Grunnlova, § 50:

«Stemmeberettigede ere kun de norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været bosatte i Landet i 5 Aar, og enten

- a. ere, eller have været Embedsmænd,
- b. paa Landet eie eller paa længere Tid end 5 Aar have byxlet matriculeret Jord,
- c. ere Kjøbstadborgere, eller i Kjøbstad eller Ladested eie Gaard eller Grund, hvis Værdie i det mindste er 300 Rigsbankdaler Sølvværdie.»

§ 51: «Enhver skal, forinden han indføres i Mandtallet, offentligen til Thinge sværge Constitutionen Troskab.»

Røysterett i Noreg og andre land

Land	År	Røysterett
Noreg	1814	45 % (7 % av folket)
Danmark	1834	3 % av folket
Sverige	1866	5 % av folket
Finland	1869	20 % av vaksne menn
Belgia	1840	1,15 % av folket
England	1833	20 % av vaksne menn
Sveits	1828-47	Allmenn røysterett
Hellas	1844	Allmenn røysterett
Italia	1882	6,9 % av folket
Frankrike	1848	Allmenn røysterett

«ingen andre nasjoner i Europa hadde nådd så langt i den formelle demokratiseringen i 1814, som Norge»

(Kuhnle 1972)

Lokalstyringa – brot/kontinuitet?

Janusandletet til einevaldsstyret:

- Bygdetinget – lagrettemenn
- 1741: skulekommisjonar
- 1755: fattigkommisjonar
- Supplikkar

- 1741: konventikkelpakaten
- 1765: forbod mot uautoriserte allmugesamlingar
- Sensur

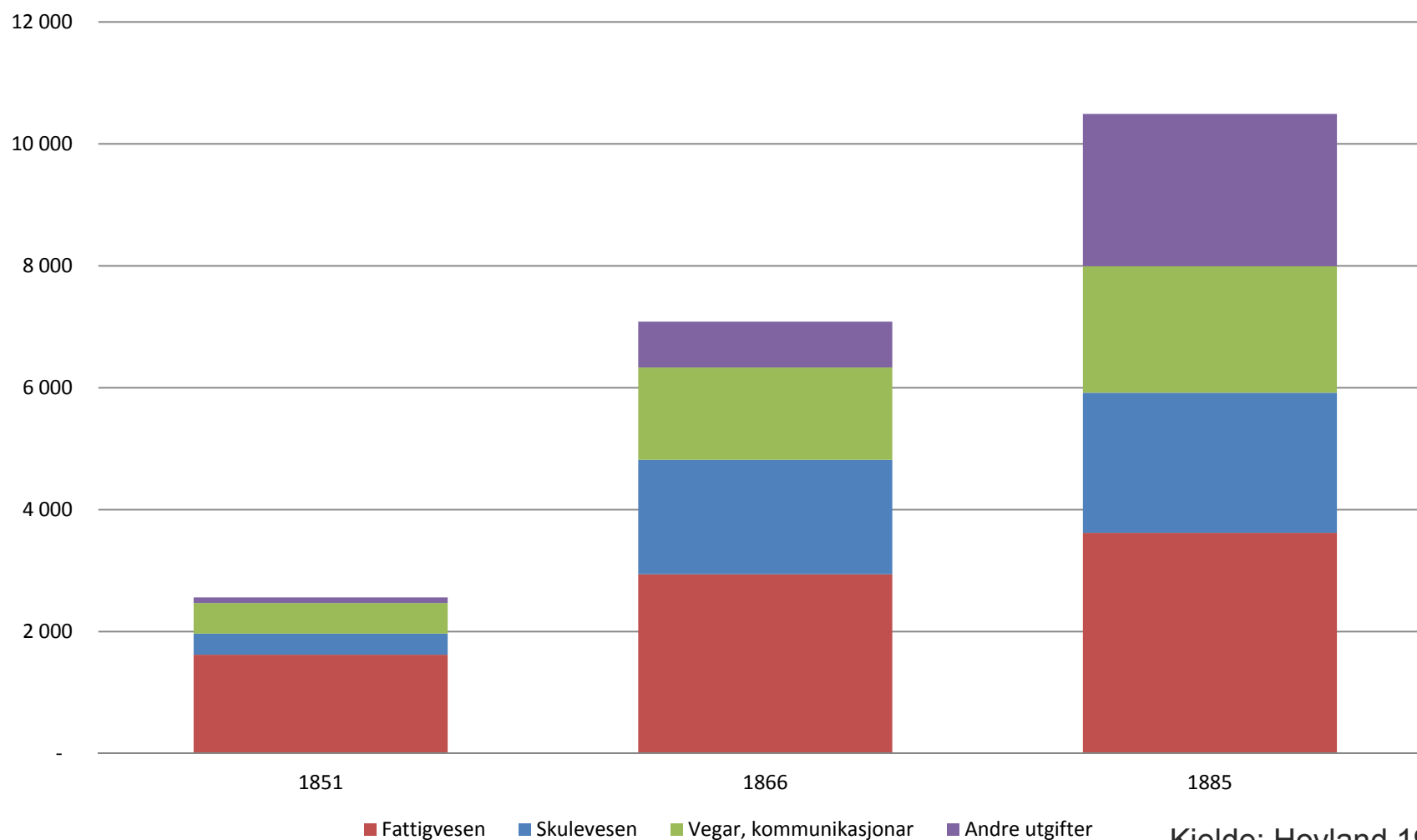
Formannskapslovene 1837

- Grunnlova: folkestyre berre på statsnivå
- Styringsbehov ovanfrå
- Ynske om medverknad nedanfrå – bondekommunalismen
- Resultat:
 - Kompromiss
 - Direkte val til formannskap og representantskap
 - Prestegjeldet = formannskapsdistriktet
 - Amtsformannskap
 - Indre dynamikk

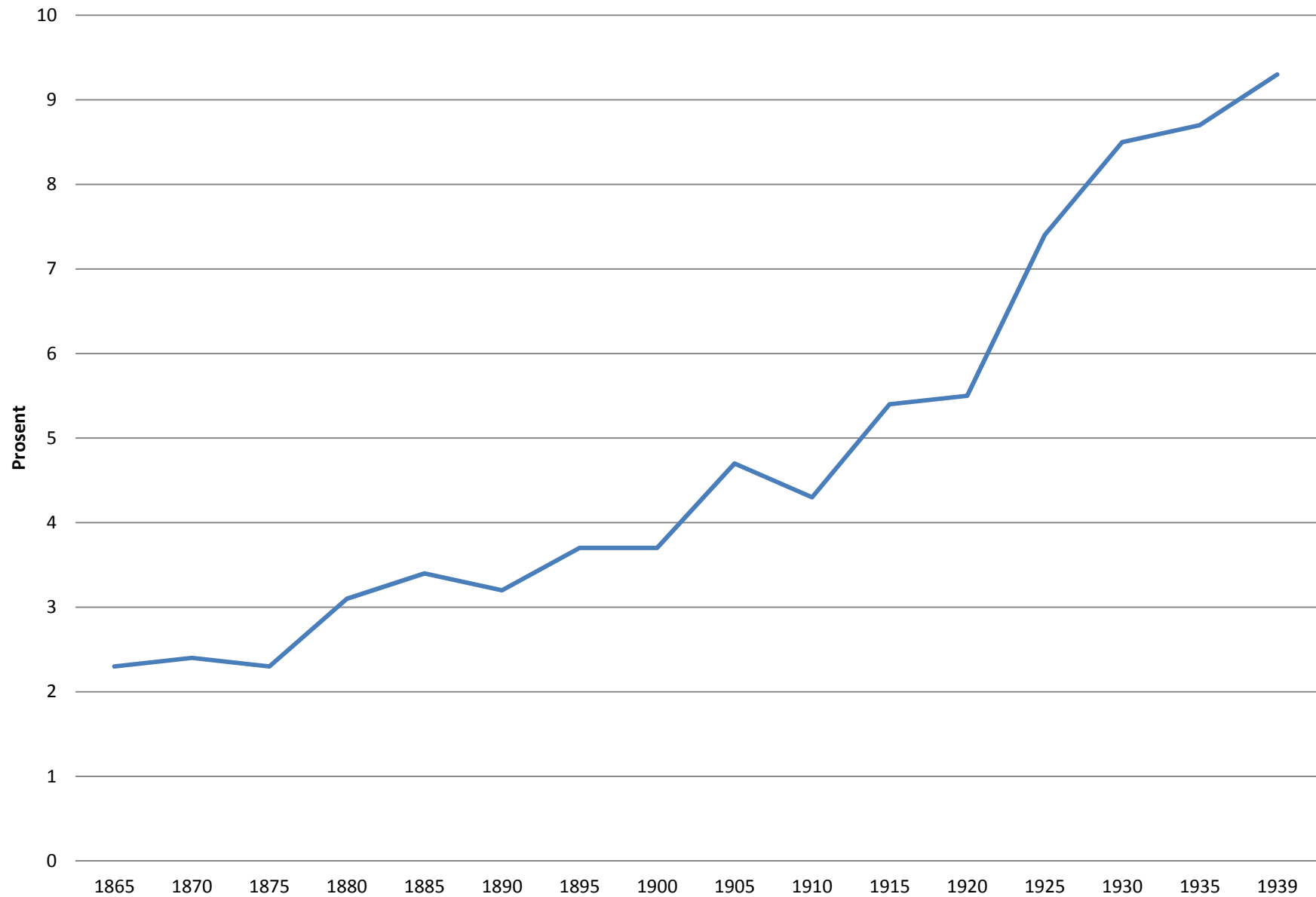
Kva dreiv kommunane med?

Utgifter per sektor i landkommunane

Kjelde: Hovland 1987

Kommunale inntekter i % av BNP

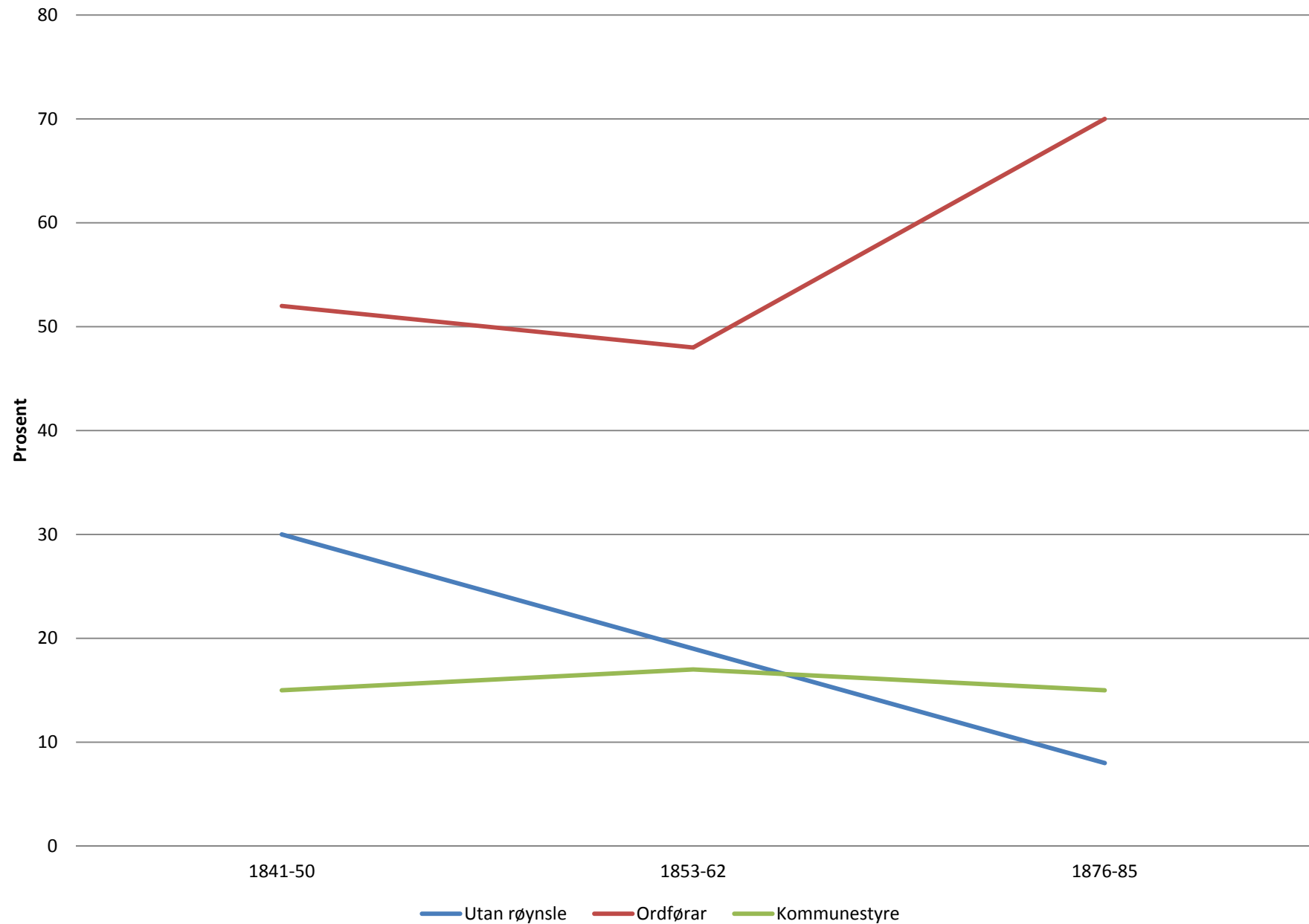
Kjelde: NOU 1997: 8, tab. 3.1

Demokratiseringa av kommunane

- Ekspansjon
- Formannskap → kommunestyret
- Særlovsorgana → kommunestyret
 - Skulelover 1827, 1860, 1889
 - Fattiglover 1845, 1863
- Ein skule i politikk
- Deling av kommunar

Nye stortingsrepresentantar - kommunepolitisk bakgrunn

Kjelde: Hovland 1987

Kommuneinndelinga 1838

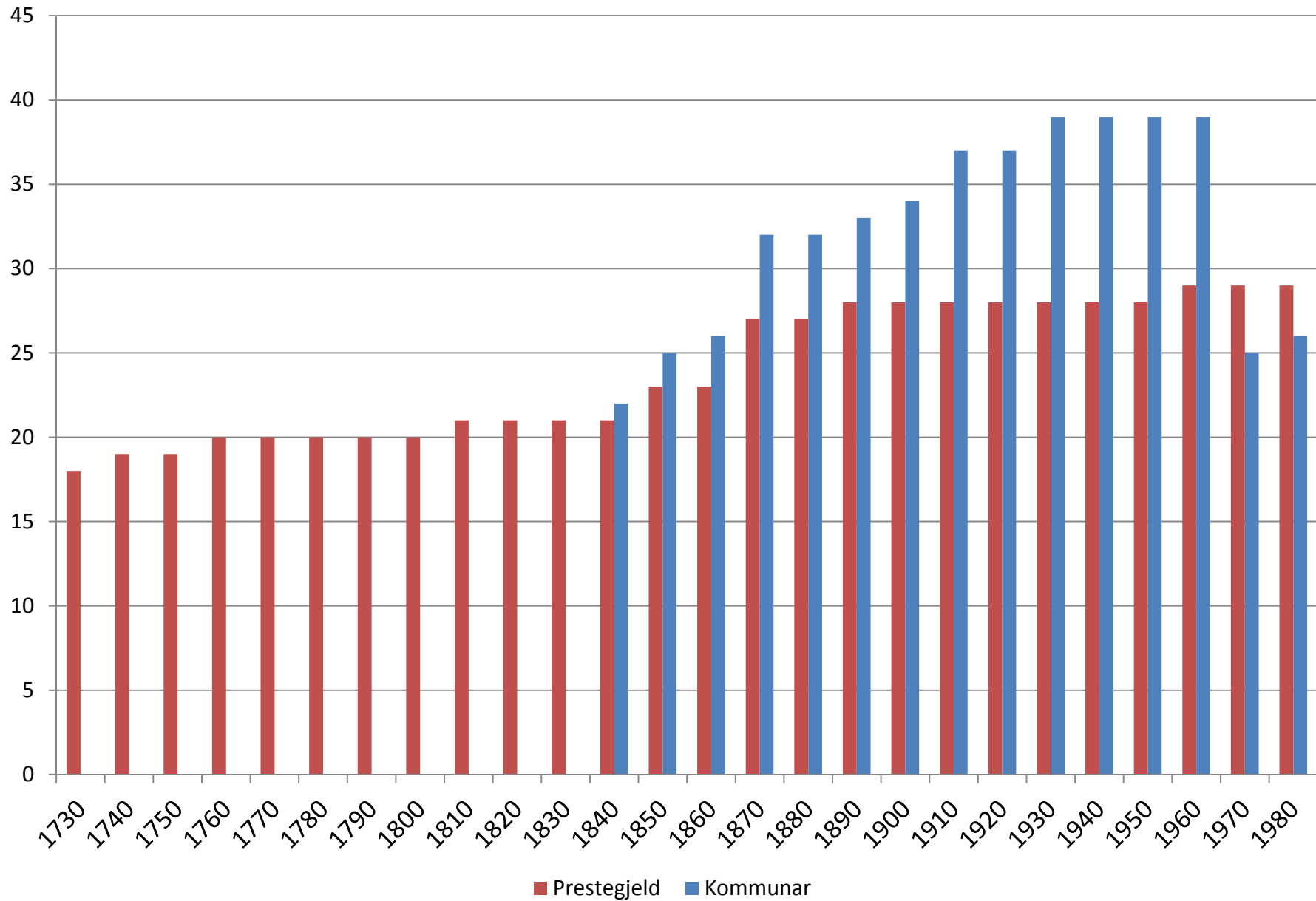
I ethvert Præstegjeld paa Landet skal være et Formandskab, der skal bestaae af Formænd fra ethvert af Præstegjeldets Kirkesogne, og hvis Antal tilsammen ikke maa være under 3

	Prestegjeld	Formannskaps- distrikt
Noreg	320	355
Nordre Bergenhus	21	22

Tre typar kommunedeling:

- Tinglagsregelen (§ 1) → lokal folkerøysting avgjorde
- Deling av prestegjeld → automatisk kommunedeling
- Andre delingar (§ 60): «fastsættes indtil videre af Kongen»

Prestegjeld og kommunar i Sogn og Fjordane 1720-1980

Kommunedelingar før 1880

- Prestegjeldsdelingar:
 - 1843: Stryn (← Innvik)
 - 1849/50: Balestrand (← Leikanger)
 - 1861/62: Hyllestad (← Askvoll/Lavik)
 - 1860/62: Årdal (← Lærdal)
 - 1863/66: Bremanger (← Kinn)
 - 1865/67: Hornindal (← Eid)
- Andre delingar:
 - 1838: Vevring (← Eid) (tinglag)
 - 1850–58: Brekke (← Gulen) (tinglag)
 - 1853: Kyrkjebø (← Gulen)
 - 1854: Solund (← Gulen)
 - 1864: Borgund (← Lærdal)

Kvifor delingar?

- Soknekommunar
- Kommunen fleire oppgåver
- Folkeauke
- Kommunikasjon
- Storleik
- Indre strid
- Demokratisering
- Gryande skepsis

Indstilling til Lov om det kommunale selvstyre (1900)

1866	Den vanskelige Forbindelse mellem Sognene og de stridende Interesser. Bremanger (frå Kinn)
1867	Breim (frå Gloppen)
1886	Herredets store Udstrækning og Matrikulskyld samt de forskjellige Interesser.
1896	Herredets Størrelse og den besværlige Vei til de kommunale Møder. Naustdal (frå Førde)

Bilag 3. Herred

Nordre Bergenhus

Amtstidende.

No. 1

Flors den 27de Februar 1874

1ste Marsk.

Nordre Bergenhus Amtstidende,

hvoraf her leveres et Probenummer, er fremgaaet ved Samvirken af Mand fra saagodtsom hver eneste Kommune i Nordre Bergenhus Amt, og Tidens Tilblivelse danner saaledes et Udtryk saavel for den Trang til at følge med Tiden og Dagens Begivenheder, som her i Amtet nu gjør sig gjældende, som for den Oftervillighed, man nu finder, naar det gjælder et betydningsfuldere alment Anliggende. Efter forudgaaet Correspondence mellem Indbyderne udsendtes der i Foråret 1872 saadan

Indbydelse

til

Sammenkald for Etableringen af et Bogtrykkeri og Oprettelsen af en Tidende for Nordre Bergenhus Amt.

Fremskridt er Tidens Løsen, som vi alle ville. Men det sande Fremskridt er Oplysningens Alkom. Oplysningen er det, som gjør Menneskenes Gjerning til et Hælsesarbejde, som lader den enkelte Havende Tanke og gaarlige Idret blive Samfundets Giendom, som Enhver kan drage sig til Røgte under sit Høje Arbejde. Uden Oplysning intet Hælsesarbejde, uden Hælsesarbejde intet Fremskridt.

Dette har ogsaa vor Tid erkjendt Hærens end maen foregaaende, og i vor Land er derfor ligesom i den sydlige Borten Almenoplysningens Fremme bleven en af Samfundets dyrebareste Opgaver. Men saa vidtler ere viksomme til at gjøre Høllens Tanke saaledes som de voqe frem af Tiden til Høllens Ole end Pressen. Tanke skaber Tanke, og den hurtige Meddelelse, som vor Tids Daapresse giver, gjør hele Samfundet til et eneste Mandens Værsted, hvor den ene lærer af den anden, og hvor Kræfterne lægges sammen. —

til Mængden, som kun Avertissement i et alment læst Blad frembyder.

Man kunde ville indvende, at de bergenske Blade naturligt vilde tjene som Presse ogsaa for de to bergenske Amter. Men med al Anvendelse af det store Opving, den bergenske Presse i de sidste Aar har taget, maa vi dog dertil være, for det første at disse Tidender ere altfor dyre til nogenstede her at blive almen Folkelæring, og for det andet at de nødvendigt, som ovenfor bemærket, i Valget af sit Stof maa have mange Hensyn for sig, der ligge fjernt fra Landbefolkningens eller det enkelte Distrikts Interesser.

Man har derfor ingen anden Udvei end at søge en Amtstidende oprettet. Men dertil udfordres først og fremst et Bogtrykkeri. Efter de Undersøgelser, som et af Underknekte i denne Anledning har anstillet, vilde Anskaffelsen af et saadant med de fornødne Udgifter til Uaabghenheden af et Blads Udgifter udfræve et Beløb af ca. 1000 Eub. Dette Beløb have vi tænkt os maatte søges tilvejebragt ved Sammenkald fra den inden Amtet, der maatte interessere sig for Foretagendet. Hvorvel det væsentlig maatte være Interesse for Sagen, man maatte sætte sin Lid til, da man vel neppe vover at tænke sig dette Foretagende som nogen lønnetes Spekulation, maatte der da for Indstændene udsæres Aktier, saa at Bogtrykkeriet med Tilbehør kom til at blive Indstændens Giendom, og at muligt Udbytte kom disse tilgode.

Tidenden tænkes udgivet med et Nummer ugentlig, og for at skaffe den desto større Udbytte, vil Prisen sættes saa lavt som muligt for Daktellen af Udgifterne. Hødt Bladet vinder en saa almen Udbytte, som det i Virkeligheden maatte have for at svare til sit Olem, har man Hval om at saa Prisen med til omkring 60 f. Aaret. Jo større Indtægtskommen Bladet finder, desto billigere kan man vende Kontingenten ansat. Hvad Bladets Holdning angaar, da have vi en

betaling, dette blive at anvende af Amtsformandskabet i et for Amtet gaarligt Blemed.

Nordre Bergenhus Amt i 1871.

John Grog,
Debsjere i Bergund.
Einar Jordanger,
Viceskjere i Høll.
A. Jensen,
Debsjere i Uvær.
Aous Ahseld.

H. Aarod,
Debsjere i Indre Holmeal.

Ferdrik Løng,
Debsjere i Flors.
Gulak Windspol,
Debsjere i Bremanger.

E. Løken,
Storthingmand.

A. Conning,
Storthingmand.

H. Kirshov,
Debsjere i Holmeal.

Erik Sols,
Boatbruger.

Guns Dingen,
Boatbruger.

Christensen,
Debsjere i Vit.
S. H. Døgg,
Storthingmand.

Mathias Vøisat,
Debsjere i Alenole.

H. Gjøv,
Kirkanger.

Ludvig Høllal,
Debsjere i Rian.

Sandvig,
Debsjere i Sells.
M. V. Alari,
Debsjere i Daulen.

S. Kæle,
Debsjere i Gid.

E. J. Sten,
Debsjere i Fyrde.

Jacob Sverdrup,
Bollebskolelærer.

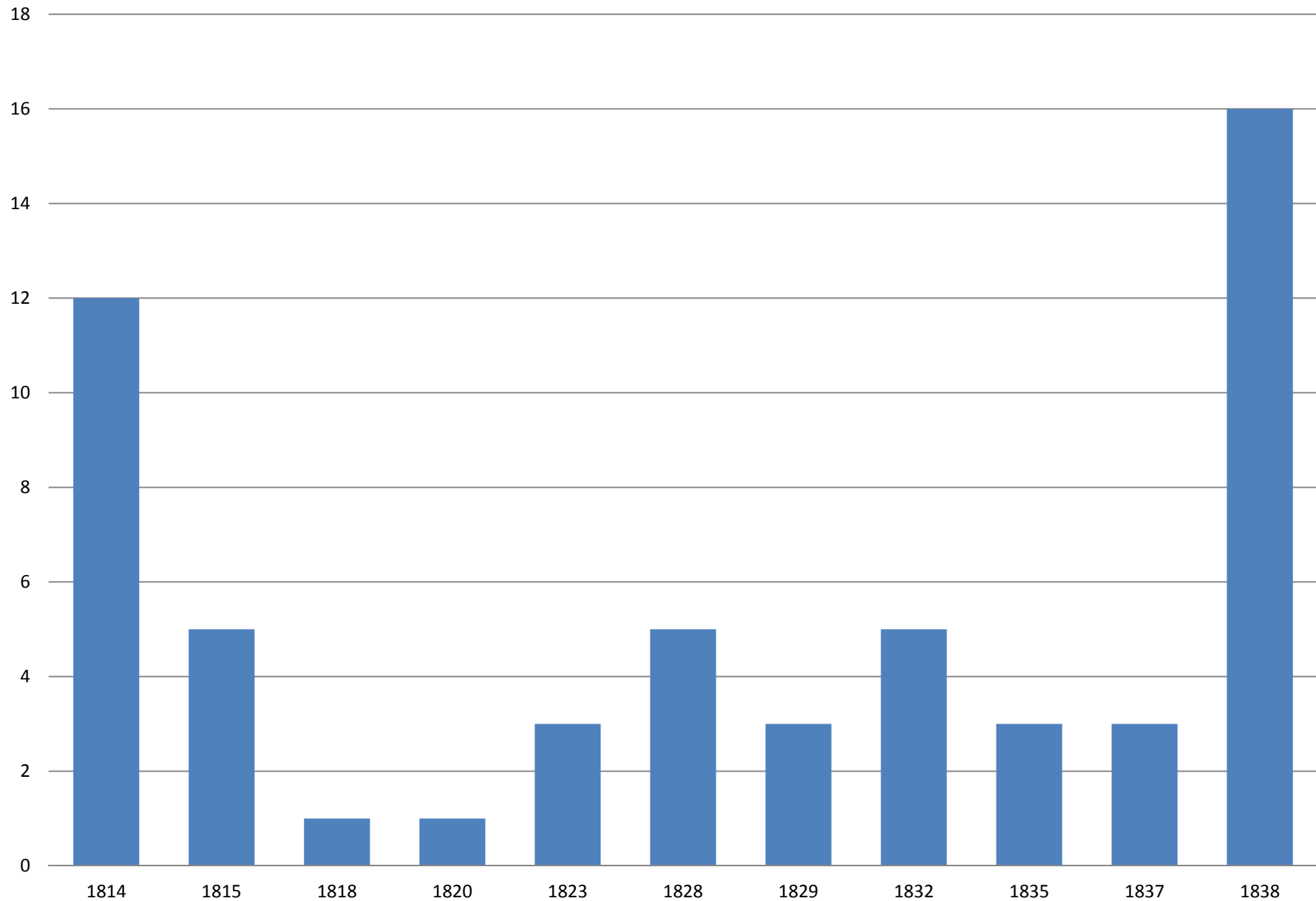
Job. Hølling,
Kirkanger i Rian.

H. J. Kati,
Skolelærer.

L. Smil,
Sagfører.

Som det var at vente, er Foretagendet bleven mødt paa meget forskjellig Maade i de forskjellige Distrikter. Mangeskebs ere de Mand, som have arbeidet for Sagen, mødt med afvisende Kulde, men mangeskebs have de ogsaa kunnet glæde sig ved en varm Tilslutning og iørlig Bistand, og det maa siges, at Interessesen for Foretagendet oftest er bleven fundet

Nye røsteføre i Jostedalen 1814-1838

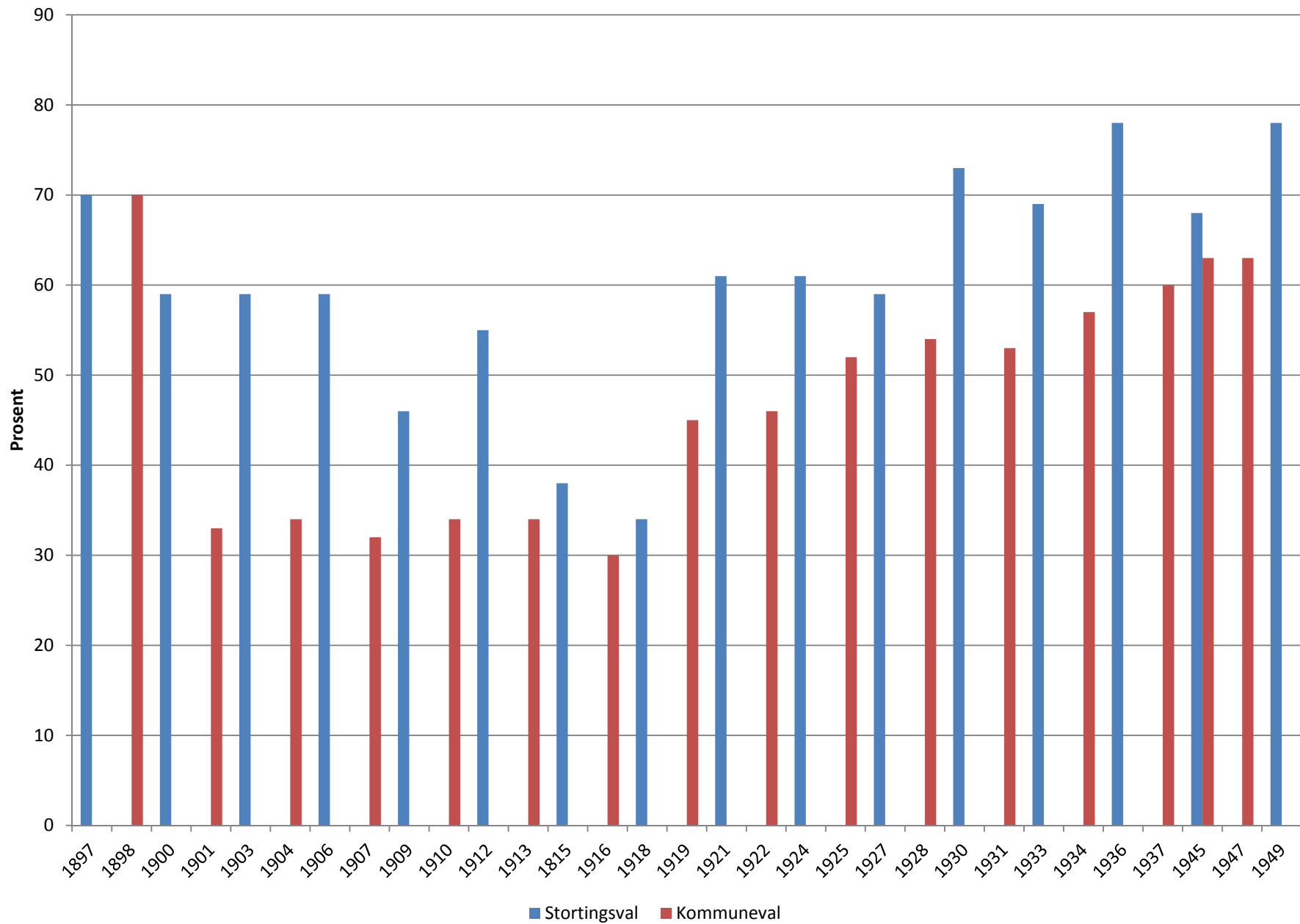
Valdeltaking stortingsval 1829-1949

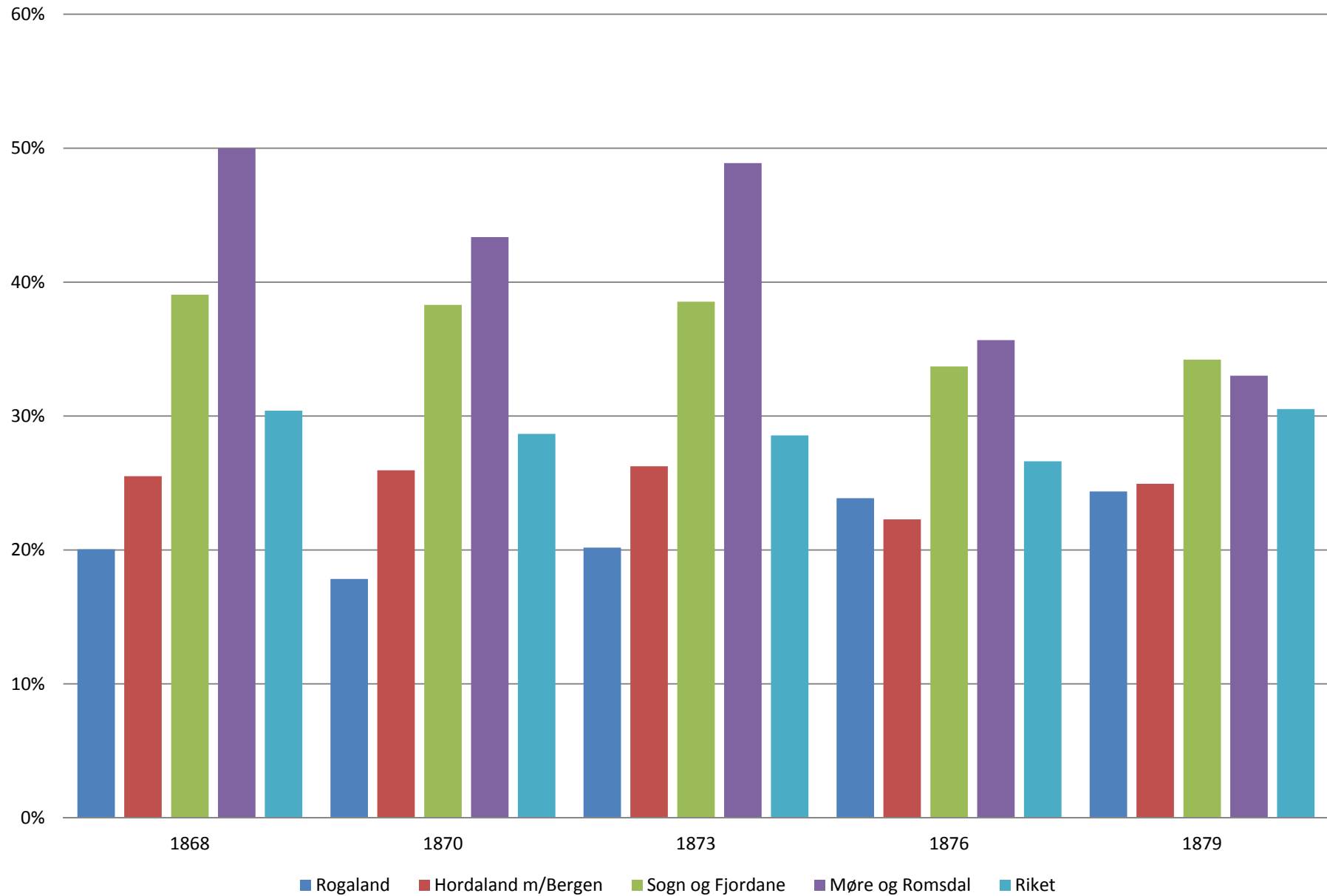
1829–56 og 1900–49: del av røsteføre

1859 – 97: del av røsterettskvalifiserte

Valdeltaking Sogn og Fjordane 1897-1949

Valdeltaking stortingsval 1868-1879

Bondevenene

Arne Tonning
(1834-1892), Stryn

Kjelder og litteratur

- Formannskapslovkomiteen. (1900). *Indstilling til Lov om det kommunale selvstyre*. Kristiania.
- Hovland, Edgar. (1987). Grotid og glanstid. 1837-1920. I Hans Eyvind Næss (red.), *Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år* (s. 31-154). Oslo: Universitetsforlaget.
- Juvkam, Dag. (1999). *Historisk oversikt over endringer i kommune- og fylkesinndelingen*. Rapporter (Bd. 99/13). Oslo: SSB.
- Kuhnle, Stein. (1972). Stemmeretten i 1814. Beregninger over antall stemmerettskvalifiserte etter Grunnloven. *Historisk tidsskrift* (nr. 4), 373-390.
- NOU. (1997). *Om finansiering av kommunesektoren. Delutredning II fra Inntektssystemutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon av 24. februar 1995*. Norges offentlige utredninger 1997:8. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Seip, Hans. (1958). *Sogn og Fjordane fylke. Eit tilskot til kommunalsoga*. Leikanger: Sogn og Fjordane fylkeskommune.
- Valstatistikk:
 - NSD, Kommunedatabase
 - SSB, ymse statistikkar over stortings- og kommuneval (digitaliserte publikasjonar)

